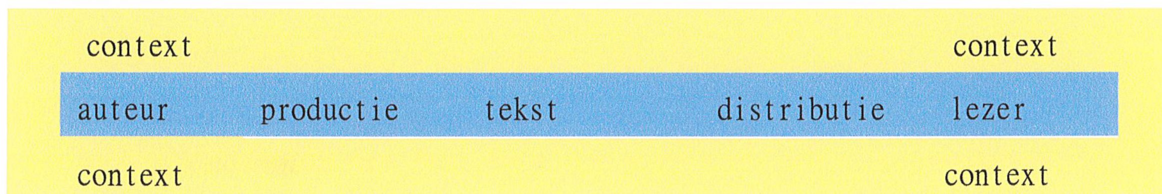
Henry Habibe: de spirituele opgang van een Arubaanse criticus

Wim Rutgers

Vanaf de jaren zestig van de vorige eeuw verschoof de aandacht in de literatuurwetenschap van tekstkenmerken als centraal object van onderzoek naar de werking en de effecten van teksten op lezers. De lezers werden centraal gesteld en hun leeswijzen werden bestudeerd door middel van experimenteel (Reader Response) onderzoek en documentair onderzoek. Dat laatste betreft dan bijvoorbeeld documenten als recensies, kritieken, analyses en interpretaties van literatuur, waarbij vooral aandacht werd besteed aan de wijze waarop lezers, al dan niet beroeps, tot hun geargumenteerde kritische beoordeling van literaire teksten kwamen. In de decennia daarna kreeg ook de context waarin het literaire werk functioneert volop aandacht. Het studieterrein van de literatuur heeft zich de laatste halve eeuw dus sterk verbreed. Zo beschrijft de moderne literatuurwetenschap momenteel het literaire veld als een vorm van communicatie tussen auteur en lezer, van de veelvuldige relaties tussen tekst en context.

Literair communicatieschema

Het lijkt me juist om Henry Habibe vanavond eens langs de meetlat van dat moderne literatuuronderzoek te leggen, omdat hij niet alleen veel creatief werk heeft geschreven in de vorm van poëzie maar zich ook heel veel met literaire kritiek heeft bezig gehouden. Wat was de werkwijze van Henry Habibe daarbij en wat waren zijn argumenten om de literaire waarde van teksten te bepalen?

Vanuit een bekend communicatieschema van Roman Jakobson onderscheidt men veelal de volgende categorieën argumenten: biografische (de relatie tussen auteur en tekst), autonome (de tekst als zelfstandig geheel), receptie (de relatie tussen tekst en lezer), contextuele criteria (de relatie tussen tekst en realiteit) en comparatistische criteria (de relaties van teksten onderling). Samen vormen al deze argumenten een handig hulpmiddel om de argumentatie systematisch te onderzoeken

Henry Habibe publiceerde veertig jaar lang talrijke kritieken en overzichtswerken in kranten, tijdschriften en in boekvorm. Ik onderscheid achtereenvolgens Henry Habibe: de theoreticus, de criticus, de historicus en de didacticus.

Wat Henry Habibe de theoreticus betreft wil ik beknopt zijn en maar kort ingaan op de door hem bestudeerde theoretische aspecten, zoals 'Wat is literatuur; wat is Antilliaanse literatuur; wat is Caribische literatuur', waarbij steeds zijn grote aandacht voor het

Papiamento centraal stond. Hij zocht naar een essentialistische definitie: wat IS Antilliaanse / Caribische literatuur, waarbij hij voor eens en voor altijd een voor iedereen geldig antwoord wilde formuleren, terwijl hij zich beter had kunnen richten op een dynamische definitie die door het literaire forum gerelateerd wordt aan tijd en omstandigheden. Er is immers een grote verscheidenheid in de definiëring door tijden en culturen heen en dat geldt ook voor de Antilliaanse en Caribische literatuur. In plaats van een biografisch criterium dat gericht is op exclusie is het beter zich te richten op meervoudige criteria van auteur, tekst, lezer en context die inclusief op zoek gaat naar gradaties van Antillianiteit.

Naast het biografische argument gold aanvankelijk eveneens een nogal smal taalargument, zoals in zijn tijdschrift *Watapana* (1968-1972) verwoord. In dit Antilliaanse studenten-tijdschrift in Nederland maakte de redactie (lees Henry Habibe) onderscheid tussen 'literatuur in de Nederlandse Antillen' en 'Antilliaanse literatuur' in het Papiamento die geschreven werd door: "Antillianen die hun identiteit hebben weten te handhaven. En dank zij dit feit kunnen we vandaag spreken van: 'de Antilliaanse literatuur' naast 'de literatuur in de Nederlandse Antillen', waartoe ook Spaanse en Nederlandse literaire oeuvres gerekend worden, die door Antillianen geschreven zijn." (Een woord vooraf, *Watapana* I-1: 1968)

Het taalargument is steeds belangrijk geweest voor Henry: "Iemand heeft eens opgemerkt, dat het jammer is, dat het werk van Pierre Lauffer niet in een wereldtaal is geschreven. Zo jammer is dat ook weer niet, de Nederlandse Antillen kunnen er trots op zijn, dat juist door de pen van deze dichter de poëzie in de landstaal is gaan bloeien." (*Watapana* I-1: 12)

In het tijdschrift *Watapana* waren vooral de literaire essays in de vier jaargangen goed vertegenwoordigd. Henry Habibe publiceerde vanaf het eerste nummer een kleine serie 'dichters in poëtisch perspectief', met analyses en interpretaties van het werk van auteurs uit de recente Papiamentstalige traditie, zoals Pierre Lauffer, Luis H. Daal, Hubert Booi, Elis Juliana, G.E. Rosario, F. Oduber en P. Domacassé. Waren recensies in de dagbladen na de Tweede Wereldoorlog in de Antillen langzamerhand gebruikelijk geworden, *Watapana* was het eerste tijdschrift waarin de dieper gravende literair kritische analyse een serieuze plaats kreeg.

In deze *Watapana* analyses en interpretaties door Henry Habibe blijkt een interessante ontwikkeling in de benaderingswijze te reconstrueren van vorm naar inhoud. In de vroege analyses staan literaire vormkenmerken als taal en stijl, ritme en rijm, woordkeus, beeldspraak en stijlverschijnselen in de poëzie analyses centraal, waarnaast in de minder talrijke proza analyses structuuraspecten als probleemstelling, intrige en ontknoping alle aandacht opeisen. Kortom: er is grote aandacht voor het gebruik van literaire middelen in de teksten. Voorbeelden van dit soort analyses zijn die van Pierre Lauffer, Luis Daal, Hubert Booi, Elis Juliana en Guillermo Rosario.

In het essay over Hubert Booi: 'Un palo di kwihi ta conta su storia', wordt uitgebreid aandacht besteed aan taal, stijl en structuur. Over Booi's prachtige gedicht 'Si mi por' luidt het onder meer: "Tin hende ku ta kere más balor un komposishón poétiko ta haja,

ora nan jen'é ku rima, rima i más rima. Nan ta lubidá ku sin rima tambe nos por penetrá den nos sintimento, den esensha di poesía. Ta klaro, ku rima por duna un komposishón más balor musikal. Nos por experimentá, lesando e vérsonan, un ola o más ola di músika, ora e palabranan ta rima. I esaki, hunto ku e ritmo dje vérsonan, ta loke a kontribuí na perfekshón di e poema. (...) E lektura fásil (vérsonan kòrtiko), e musikalidat i e sensijés di palabra, indudablemente, a pone e poema aki logra su perfekshón i but'ele habri manera un rosa, den su bejesa natureal di tur dia." (*Watapana* II-6: 6)

Een ander sprekend voorbeeld: "De verteltrant van Guillermo Rosario is boeiend, al is zijn stijl niet altijd even verzorgd als die van bv. Pierre Lauffer. Maar erkend moet worden, dat hij erin geslaagd is te komen tot het schrijven van een langer verhaal met een probleemstelling, intrige en ontknoping, iets wat nog weinig Antilliaanse literatoren gepresteerd hebben, althans in de landstaal." (*Watapana* I-4: 8)
Dit is typerend voor de jonge Habibe: 'een probleemstelling, intrige en ontknoping' maar nog weinig of niets over de inhoudelijke aspecten daarvan: het blijft bij de constatering van een vormkenmerk
Maar in de *Watapana* analyses over het werk van Federico Oduber en Pacheco Domacasse verschuift de aandacht van de vorm naar de aandacht voor de inhoud en thematiek. Over 'Cinco cantica di espada' luidt het dan: "E espíritu revolushonario, ku kwa Oduber a gara su spada, ta uno ku a brota fo'i un alma desesperá, despwés ku el a kontemplá un mundo jen di inhustisia i di 'lágrimanan skondí'. " (*Watapana* III-3: 6).
Zo zien we in grote lijnen een ontwikkeling van analyse van literaire vormaspecten naar een meer inhoudelijke thematische analyse, zoals het samenvattende oordeel over deze auteurs achteraf: "Pierre Lauffer a mustra nos e punto di partida den buskamento di nos propio identidat. Luis Daal a mustra nos, ku, además di un bida materialista, tin un bida místiko i espiritwal. Hubert Booi a demostrá ki sabroso nos papiamento por ta i kon nos por lag'ele lombra manera un òwto resién simonáis. I Guillermo Rosario a hala nos atenshón riba e balor di nos mes istoria." (*Watapana* III-3: 3)

Een tweede kenmerk van Habibe als criticus aan het eind van de jaren zestig, begin jaren zeventig is dat de kritieken aanvankelijk geheel tekstgericht zijn, zonder aandacht voor biografische en contextuele aspecten. Dat zal in de jaren negentig veranderen.

Zijn studie over Pierre Lauffer: *Un herida bida ta* (1994) begint met acht pagina's biografische gegevens over de auteur, de studie over Luis H. Daal: *De spirituele opgang van een Curaçaose dichter* (1997) opent met ruim twintig pagina's over Daal en zijn tijd. Daarna wordt in beide studies eerst de thematiek en pas daarna de literaire vorm beschreven.

Zijn opvattingen over de *close reading* methode zijn in de loop van de jaren negentig veranderd in die zin dat hij de objectiviteit daarvan relativeert. Hij toont zich bewust van het onvermijdelijke impressionistische karakter van de gehanteerde methode: "In de voorliggende studie zullen zowel de thematiek als de vorm van Daal's poëzie aan een analyse onderworpen worden. Met betrekking tot deze analyse heb ik gemeend steeds mijn persoonlijke interpretatie te moeten geven. Ik ben me er zeer wel van bewust dat deze niet de enig mogelijke is. Wat mijn benadering betreft, heb ik gekozen voor wat men 'close

reading' pleegt te noemen. De vraag die mij steeds voor ogen staat is: wát zegt mij het gedicht en hóé wordt het gezegd? Met een dergelijke tekstgerichte 'close reading' hoop ik de lezer inzicht te geven in de thematiek, stijl en kwaliteit van het totale werk van Daal. Ten overvloede: mijn beoordeling pretendeert niet een absolute en onbetwistbare waarde te hebben."(p. 10-12) Dit is een relativering die voorheen volstrekt ontbrak!

In Habibes laatste kritische werk is opnieuw sprake van een belangrijke omslag in zijn kritische praktijk. In *Honderd jaar Atardi; een verkenning van het poëtisch werk van J.S. Corsen* (2006) komt nu het gehele in mijn inleiding kort geschetste communicatieschema aan de orde: de auteur en diens leven en werk, de thematiek en vorm (de tekst) maar ook de context waarin 'Atardi' ontstond en vervolgens de productieve receptie van gedichten met hetzelfde onderwerp en thema de avondschemering met vergelijking van deze gedichten met het oergedicht. Zo vinden we nu paragrafen over de literair historische context als 'Corsen en de Spaanse School', 'de sociaal-culturele sfeer van de periode waarin Corsen zijn werk schreef', over 'literatuur en het Papiamentu als literair medium'en over de publicatiegeschiedenis van *Poesias* maar ook een vergelijkende conclusie als: "Wij zagen dat het essentiële verschil tussen Atardi en de verschillende 'avondschemeringen' die daarop volgden, is dat de inhoud van het gedicht van J.S. Corsen geen projectie in de natuur is. Bij Corsen is er sprake van een 'ontboezeming' van de emoties naar *binnen*. (p. 57) Het hele literaire communicatieschema is tot veld van onderzoek geworden. Ik zou hier daarom van 'de spirituele opgang van een Arubaanse criticus' willen spreken!

Blijven er nog twee punten waarover ik het kort zal maken: de historicus en de didacticus die overigens in elkaars verlengde liggen. Veertig jaar lang heeft Henry Habibe als literatuur historicus de inbedding van de Antilliaanse literatuur losgeweekt uit de traditionele Europese literair historische context, zoals Cola Debrot daar al eerder (in 1977) voorzichtig een begin mee had gemaakt. Met aanduidingen van literaire stromingen als 'indianismo' die hij bij Hubert Booi onderkende, zijn studie van het 'afro-cubanismo' en het 'afro-antianismo', de plaatsbepaling van de Papiamentstalige roman uit de jaren twintig en dertig van de vorige eeuw, heeft hij voor deze – onze – literatuur een nieuw en ander adequater referentiekader geschapen dan het traditioneel Europese.
Eén voorbeeld: Zo beschouwt hij Elis Juliana en Pierre Lauffer als Antilliaanse vertegenwoordigers van het 'afro-antiyanismo', wegens de beschrijving van volkstypen in populair taalgebruik en wegens het raciale element, hoewel ze het politiek-ideologische, het agressieve en provocerende als bij de Cubaan Guillén missen. De volkstypen zijn bij Juliana humoristisch, mild-ironisch beschreven. Elis Juliana is omzichtig met het vertellen van de waarheid, maar in zijn werk zijn wel degelijk culturele culturele elementen aanwezig uit het 'afro-antiyanismo', met name de nabootsing van polyritmische Afrikaanse muziek, 'één van de fundamentele eigenschappen van de zgn. Afro-Antilliaanse poëzie.'

De didacticus ligt in het verlengde van deze nieuwe inbedding als hij in de jaren tachtig vanuit het ILA in een discussienota *Literatuur op school; uitnodiging tot een discussie* (1986) voor het literatuuronderwijs in het voortgezet onderwijs pleit voor regionalisering en verzelfstandiging daarvan, zoals dat op de Antillen pas de laatste jaren gestalte heeft gekregen in het gemeenschappelijk literatuuronderwijs (glo), en vervolgens in *Kadans, literaire ontwikkeling en literaire begrippen* (2002) en in *Kadans, literatuurgeschiedenis*

(2006) voor de praktijk is uitgewerkt. Maar hij schreef er al begin jaren tachtig over. Hij bepleitte integratie van het literatuuronderwijs met de expressievakken, longitudinaal lees- en literatuuronderwijs vanaf de basisschool tot en met het voortgezet onderwijs, en een veel grotere aandacht voor de literatuur van de eigen regio, te beginnen met die in het Papiamento, en vervolgens de literatuur van het Caribische gebied, en in de derde plaats de Zuid- en Noord-Amerikaanse literatuur. Dat zag hij dan toch wat smal, want voor de laatste heeft hij maar mondjesmaat aandacht en Europese literatuur wordt helemaal niet genoemd: 'Slechts in zoverre het voor een beter begrip van aspecten van deze regionale literaturen nodig is worden aspecten van andere literaturen behandeld.'

Henry Habibe heeft zich nu op het glibberige pad van de literatuurgeschiedschrijving gewaagd in de beschrijving van de historische ontwikkeling van de Arubaanse literatuur. Ik ben benieuwd of hij daarin de spirituele opgang van zijn kritische werk zal vasthouden en onze literatuur in al zijn gecompliceerde communicatievormen verspreid over het hele ingewikkelde literaire veld zal weten te beschrijven. Ik wens hem daarbij veel succes!

Literatuur:

- H. Habibe: Het poëtisch oeuvre van Pierre Lauffer (*Watapana* I-1: 9-12)
- Luis Daal in poëtisch perspectief (*Watapana* I-2: 4-5)
- Taal en cultuur van de Nederlandse Antillen (*Watapana* I-3 en I-4)
- Poesia na Papiamento di Federico Oduber (*Watapana* II-3: 3-6)
- H. Habibe: 'De Cola Debrotprijs voor Pierre Lauffer' (*Watapana* II-5: 5-8)
- Hubert Booi: Muchila, promé kolekshón di Hubert Booi (*Watapana* II-6: 4-7)
- Tula: een kulturele manifestatie van Pacheco (*Watapana* IV-3: z.p.)